

לדמותו של יוסף לואידור

זכרונות ועדויות על שנותיו בארץ —

עם פרסום האסופה הראשונה של סיפוריו, 55 שנים לאחר הרצחו

מאת שמעון קושניר

סיפורים — מאת יוסף לואידור. כינוי והקדמה
במבוא: דב לנדאו. הוצאת מפה ואגודת הסופרים הי
עבריים. 1976. 131 עמ'.
הספר

חסד של אמת עשה אגודת הסופרים העבריים בהוציאה את הסיפורים מאת יוסף לואידור, שגרעח עם י.ח. ברנר וחבריו לפני המישים וחמש שנים. סיפורים אלה מסייעים לנו להכיר אחד מחלוצי העלייה השנייה, שניסה לכבוש את עצמו לעבודת האדמה ותיאר בסיפוריו את לבטי כיבוש העבודה ואת ההתאגדות בפני המתנכלים ליישוב היהודי הקטן.

בדבריו הבאים אתרכו בתיאור דמותו של יוסף לואידור, דמות נצחית שרק עתה כונסו בתבנית בספר.

במבוא לסיפורים המקובצים כתב דב לנדאו מחקר ספרותי המקיף כ־30 עמודים. בשני העמודים הראשונים הוא מספר על תולדות יוסף לואידור בארץ. בעליהמבוא, לפי דבריו, הסתמך על 14 מקורות הי מופיעים ברשימת הביבליוגרפיה שבסוף הספר, על דברי אישים, סופרים ומבקרים מיוזעו של לואידור, ועל העודות ב"גננים" בארכיון העבודה, אך יש להצטער מאוד על שיבושי הידיעות המובאות בעמודים אלה, המקפחות את דמותו של יוסף לואידור. אציון רק שהיו דוגמאות לכך.

לאחר השורה הראשונה במבוא, שנאמר בה כי לא ידוע לנו מהי גולד לואידור ומנין בא, מצטט לנדאו מעדות הנפלאה של שמעון בריצבי על היכרותו ועבודתו עם יוסף לואידור בעיניחי בשנת תרע"ה. רשימה זו נתפרסמה בספר "העלייה השנייה" ובספר "בונה עיר" המוקדש לזכרו של שמעון בריצבי, אך לנדאו מייחס עדות זו, משוםמה, לסופר י.ח. ברנר. לאחר שהוא מביא, כ"צימוק", עוד פרט מזכרונותיו של בריצבי, על מנתו של לואידור לעזוב את עיניחי בשבתות ולבקר בפתח תקוה, ועל השמועה שידעה היתה לו עם, משוררת צעירה, ושחיתה זו ידידות, "לא רצינית", מקפיץ דב לנדאו את לואידור כמה שנים קדימה, וכותב: "ומשם (פתח תקוה? מעין חז?) עבר ליפו וגר בבית המלון ליפשיץ, עסק בתרגומים ובהעתקת סיפורים בין היתר בשביל ברנר". באותו זמן, כידוע, כבר החל הגירוש של יהודי יפו תל-אביב, וברנר גלה יחד עם תלמידו הגמנסיה לשומרון.

ריצבי אחריו שהוא סופר

אנסה להלן להבהיר את הדברים במידת מה, לפי זכרונותי ולפי זכרונות ידידי של לואידור שגרשמו במקומות שונים. היכרותי את יוסף לואידור בסוף שנת הרע"ו ובתחילת שנת תרע"א, כשבא לפתח תקוה פגשתי בקלוב הפועלים הראשון, שנפתח בארץ תו חורף בדירה שכורה במרכז המושבה.

י.ח. ברנר התגורר אז בעינינגנים והיה בא לעיני תים להוטלים של הרביגוביצים לפגוש את העולים החדשים. לעיתים היה מזמין לחדרו עולה חדש ולעיתים היה מבקש ממכריו במושבה ובעינינגנים להליון אצלם עולה חדש ולו בלילות הראשונים. לואידור הכיר את ברנר בנסיונות אלה. ברנר התעניין בו מיד. היו לברנר קשרים עם האחים שטרייט, מהושבי פתח תקוה, אחד מהם היה הסופר שלום שטרייט, ואחיו היה בעל גחלה, שלום שטרייט הוא היה לידידו של לואידור. שמעתי או שלואידור הוא סופר מתחיל. לא קל היה להתקרב אליו, הוא היה בחור נאה, גבוה ורזה, שחקן, מכונס בעצמו ותמהוני. היה בא לקלוב הפועלים לקרוא את העתון גים העבריים שהגיעו מחוץ לארץ ולהאזין להרצאות תיו של ברנר על נושאים ספרותיים. ראיתי אותו גם בתדרו של ברנר בעינינגנים. לואידור היה בעלם מזמן לזמן, לעיתים עבד לעיתים התבטל, היה נודד ממושבה למושבה, שומר בכרמי רחובות, מטיל בארץ וחוזר לפתח תקוה.

לאחר זמן קראתי ב"השלוח" את סיפורו "וואש" והכרתיו כסופר. כשפוצה מלחמת העולם הראשונה החל בהכשרת הקרקע ליד כפר-סבא להקמת מושב עובדים בעיניחי, ועל הימים האלה נכתבה הרשימה המצוינת של חברי וידידי שמעון בריצבי, ואלה דבריו על יוסף לואידור:

"עם בואם של היהודים גדלה המשפחה והעטיי רה בכוחות וחנניים. התחילו לרין אחרי לואידור, שאין הוא פועל כולם כי אם סופר, שכמה מיצירותיו ראו כבר אור. הוא עצמו לא אישר ולא הכחיש. ככלל קשה היה להוציא מפיו דבר, מיישן היה ושת" קו, צולע ברגלו האחת — היה גורר אותה באופן משינה התמיד עוסק בקישורים ולא הנית לאיש

לראית את הפצעים שעל רגלו פניו היו יפים, עיניו קטנות, שחורות וזולמות וכשהיו זינים אליו בשא" לה מוד היה מתאדם כולו וחורר מיישני היה משהפך על פניו היה צפון בו איזה סוד, העבודה בעזותא הכבודה עליו, ובחמשך הזמן התקשר בעצמו עם איכר מפתח תקוה שחיה לו כרם בסביבת כפר" כמא והיה יושב עם יהודי, בשעות אחרות, שלא כי מקובל אצלנו. הוא הסתיר כך שישתחרר מן העיניי דה לפניו, כדי שיוכל לנצל את זמנו הפנוי למחויבה. מקום למישהו בה לו פנייה, והתקין עם לוח אשר שימש לו שולחן-כתיבה. זה היה השולחן היהודי בכל עיניחי, היתה לו מוזנדה כפרה כמאה ניירות, אך איש לא זכה לראות מה כתובה. מתוך הצננות בנייה החלווה העניי שערובים עם בדרך עיתונים ניירות שונים. הוא הקפיד בדיוקנות על מניית השבת שלו כשהתקיימה ולעיתים הייתה לעצמו לומר לשם גם באמצע השבוע. התלחשו עליו שיש לו "מוכס" עם, משוררת צעירה, ושנאמרו לו זאת פעם, התאדם עוד יותר מתחיל, כבש את פניו בקרקע ולא ענה לעיתים החוקרת יופו לזיכר אותו בייסוס על נושא ספרותי, אך בהתחיל לא הרבה להשתתף בייסוסו.

לאחר שפגשתי על דיבור לפני העצמו שפגשתי של שתיקה, ואז לא הוציא הנה מפי. המרות המאמצים והתחבולות של החברים לא עלה בידיו להוציא משתיקתה גם אכילתו היתה משינה, בלע את היי השיל כלו לשם ומעבור שעה קלה היה דעם, ביון שהמטמה היה פניה היה מטפס ועולה על לוחות הקיר היה אשר שימשו מחיצה בין המטמה והחבריהם, קיפץ למטמה, מוציא משם לשם ובעל מילה בשמו ילוע, ומשומטמה הלעיבה היו החלוצים ואמרו: "עבדו במטמה".

"עם הזמן אנו לואידור לשיחה מתוך לבנה, היו ביוו בתחילת השעה המיועדת. כשבאתי מצאתי כבר במקום. הוא פנה להיווצרה אם אין איש. אז פנה את פיו ואמר: אמת שאני בונה בית היסטורי לפני הנעדרים בשם, אלעזר בן הורקנוס, כהני ידו טעא הן בעיניו. אולי תסכים להעתיק את סיפורי ה? האיתו אותו לספרים, ובמסגרתם די להפגשו ואז אעלה לך קטונתך ה".

"העובדה שטעא איתו נאמן ודאי לתפקיד הנכבד והרצון העמוד לקרוא את הסיפור, הדבני לתת מוד את הסכמתי להצעה, התרשמותי ממנייה מתיאורו הרועה של ליבורנו, הוא היין אותם הרבה, וניכר היה שהשקיע כוחות נפש רבים כדי להאז בעמודים שלמים איד רצה, כששולו בנדיהם מקובלים, מראה מניהם, אופן צעידתם וכו', והכן שדווקא משום המום שבו השתדל לפאר את גיבוריו במשרון הריצבי".

בשנה השנייה למלחמה הלכתי פעם ברגל מתוך שמואל שבחדרה ליפו, ובדרכי סרתי ללון בעיניחי. לואידור היה בין חברי קבוצת ההכשרה במקום, שני חיים עבד עם חברי הקבוצה בעיניחי, ואחר כך חזר לפתח תקוה, ומשם נודד לחדרה.

צבי ליבנה-ליברמן, חבר נהלל, שהיה ממקימי הי משביר בשנות המלחמה, מספר באחד מפרקי ספרו

צבי שור תל-אביב הקטנה (ציור-שמן, 1924) (מהתערוכה במוזיאון ישראל — רשימה בעמ' 16)

"תולדות המשביר" על פגישתו עם לואידור בשנת תרע"ח בחדרה:

"הדעה היתה מנאה פליטים מיפו—תל-אביב והיה דחוק רב בדירות הנאי הדיור נעשו קשים ביותר. יום אחד סופר לי שבאחד מחדרו האסם, שבו נערמו גרעיני דורה עד גובה התקרה, הכין לו משכבו אחד הפועלים. הואיל והדלת היתה נעולה נכנס דרך החלון שישמשו היתה מנופצת, כמנהל ה"משביר" בשומרון ראיתי כהופתי להודיע לאותו בחור כי מהסן הבואה לא נולד ללינה לילה.

"במקרה אחר, כשפתחתו את הדלת נתגלתה לעיניי המונה עגומה, מתחת לתקרה, עם מון העכבישים שזורה של קורים צפופים וארוכים בין קירות מבוטים ששבות אבק עבה וחור ערפל סמוך של אבק הדיה, המנחה את המחריים ומעורר עיניים, עכב על פני הערימה בחור מנופץ שסקנה, ממוכסל כמעיל חורה מהנה. משנכנסתי התרומם הכחור המבוהל, שיפיע עיניו האדומות, ונדקק בעד רגליו שקועות עד היי מרביים בגרעיני הדורה, מוחה שאין בו כדי לתומם את הנפשו. הזמנתי אותו למרססה התוחה, עמד לפניי בחור רזה, גבו כפוף קצה, עיניו שקועות בהוריהו, פניו נפולות, ואניצו-ישער בקעו מהזיב, יכל גופו מוכסה שכמה עבה של אבק".

ליבנה-ליברמן הסביר לבחור שאין כניסה חופשית למחסן-התבואה ושלינה באסם עלולה להזיק לבריאר" תו. הבחור הסטיק וגימגום: "אין לי מקום אחר". כעבור זמן נודע לליבנה-ליברמן שהבחור הזה הוא יוסף לואידור שאחד מסיפוריו קרא ב"השלוח". כשנפגש עימו שנית סיפר לו לואידור שהוא כותב סיפור על נושא היסטורי והוא ביקש את עזרתו בצד לו. ליברמן אירגן לו ערב ספרותי, שבו קרא לואידור פרקים מציירתו.

כאשר שיהרר הצבא הבריטי את צפון הארץ, חזר לואידור ליפו תל-אביב וגם ברנר חזר לתל-אביב. כשערך ברנר את הליחון "האדמה" שיתף בו את לואידור בתרגומים ובכתיבת רשימות, שפורסמו ב"האדמה" בחתימה "לדור". בספרו "חולמים ולוח" מים" מספר על תקופה זו יעקב יערי-פולסקין. ברנר הביא אליו את לואידור והציע שלואידור יתרגם לעברית את "חולמים ולוחמים", שנכתב ביידיש. ברנר אמר לו אז, שלא בנוכחות לואידור, "כשתגיע לסיום יזמן לך בסוף לכתוב דבר-מה גם על המתר" גם, אם רק יעלה בידך לעמוד קצת על סיבו". ואמנם בספר "חולמים ולוחמים" נכללה רשימתו המעניינת של יערי-פולסקין על יוסף לואידור לאחר הרצחו.

צריך להיזהר מהערבים, הם יותר אכזריים מהערבים

על שתי השנים האחרונות בחיי יוסף לואידור סיפר שלום שטרייט ב"התקופה" משנת תרפ"א: "בשנת הר"ף נודמנתי ליפו ובקשני י.ח. ברנר להילווה אליו לבית לואידור, שהיה צריך למסור לו יכר תרגום של איזה מאמר שהתפרסם ב"האדמה". "ברנר היה ממלא שליחות כזו באיוו איתערותא דלעילא ולואידור התפעם אז מאוד לקראת ביקור זה. כל הזויתו הוארה ממעד מסווה השתקנות התמידי שלו, וכשהציע לו ברנר להילווה לנו לביולנו השתי מט באיזה אמתלאות. ידענו שהיה מתייחד בשיחה בחשק עם כל אחד מאיתנו ביחידות, אולם התעוררות כחברת, היתה מן הנמנעות אצלו".

שמרייט סיפר ברישומה כי קרא רומאן גדול משל לואידור ודראמה בנושא היסטורי, והעיד שחיותה בפרקים אלה, "שיפעה כוחות אלמנטאריות ופראיות כלתי מצוינות. מהיכן הילחלה גבורה כזו בעורקיו של הכתור הגנום והגבוה הזה?"

"וולת הישגתיים האחרונות פיעל עם אחיו הפועלים כל ענותו בארץ אכול רעב ותלאויות הקהת ושבע תמוררים והרפתקאות. כל ימיו היה נחבא, היה מסתתר, היה מתהמק מהצטרף לוימוני".

לאחר שעשה ברנר עם גדודי-העבודה במגדל כי מורה לשפה העברית לעולים חדשים, חזר באביב תרפ"א לתל-אביב ונשתכן אצל משפחת אברהם יצקר העמלה, בשכונת אבויכביר בין פרדסייפו הערביים. יחד עמו עבר יוסף לואידור לגור באחד מחדרי "הי בית הארום". היה רוטברג, שנתוודעה לברנר בגדוד במגדל, עברה מכירתו לתל-אביב מאחר שבעלה מאיר היה מנהל "המשביר המרכזי". פעם נזקקה להדרכתו של ברנר וזה הזמינה למעונו. היא הלי כה אליו ברגל מתל-אביב, וכשתורה ביקש ברנר מלואידור ללוותה. חוה רוטברג סיפרה על פגישה זו באחד מגליונות "דבר הפועלת":

"נכנס איש צעיר כבן כ"ו, גבוה ויפה מאד, עור פניו ורזה, עיניו הזומות, אפו ישר, לבוש הליפה שחורה כלו רכב. הוא לא הכיט לצידי וכך יצאנו מהכיתה. הלכנו דרך השכונה הערביה, הוא הלך וישחק. פניו היו כפניי אמן, היה מכונס מתוך עצמו (סוף בעמוד 16)

לדמותו של יוסף לואידור

(סוף מעמוד 13)

עד שהושג הרשיון והמכוננית המלווה היילי הצבא האנגלי יצאה להחיש עזרה ולהביא את הניצולים היים מהבית האדום בשכונה הערבית, ובבואם יצאו איתם כשתם נרצחו בדרך והחיילים לא רצו לאספס כי נצטוו להביאם היים". אחי מרדכי ראה את גופותיהם, ידיו של יוסף לואידור היו כפותות מאחוריו. הם חזרו לקבל רשיון ולאסוף את הגופות וכש באו כבר ועלמה גופתו של לואידור. מרדכי סבר שללואידור היה זשק ובו הגן על חבריו בצאתם מהבית, ויתכן שפגע בנשקו בפורעים ולכן התעללו בגופתו.

השערה זו מתאימה לתיאורו של לואידור את גיבורו יואש, שנפל על הגנת האדמה העברית. כש שמע יואש מפי חברו דוד על הפוגרומים בגולה התפרץ: "חרפה, חרפה לא ושמע עוד כדבר הזה, שיתחבאו האנשים בבתיים וימתו עד שיבואו הפורעים לרוצץ את גולגולותיהם כפי שרוצצים גולגולת הגחשים".

כיואש יצא לואידור להגן על חבריו נפל וריווה בדמו את עפר הארץ. רבות הגה לואידור בדם שנשך פך בארץ לפני שנות אלפיים ודמו התערב בדם ההוא.

שמעון קושניר

ואני, הפנתה את ראשי לבית ודאיתי את ברך עמוד ליד החלק בקומה השנייה ומכיו אתי. איני יודעת — אמרתי ללואידור — למה ברך כפי זה לפני הערבים. לפני הוסים, שעושה דמות לעיני ואני פתחתי, אבל לפני ערבים שהם כה דומים לנו, ליהודים, איני מרגישה כל פחד. לואידור אמר: ברך ערבים, לפני ערבים ברך להוזה, הם יהיו אמורים מהחוסים. אילו היו המילים היהודות שאמר נשחך כל הדור, בשלילה אחי עד פנייהרבה שבתהלת תל-אביב.

"ואת היתה הפעם היהודה שדאיתיה. ידעתי שמהו זה האחרון של הינו חלק ברך את ביתו עם לואי דור, אשר היה עמוק בנתיבת רומאן והיה רעב לזה. ברך שילם גם שבר-דורה ליעקב בעד הדור של לואידור".

אחי מרדכי קושניר-שגיר, כתב העודה מפורטת על הפרשה הטראגית של אוולתידינה איך לא הצלנו את ברך והבריו, והדברים נתפרסמו בשעתם בקובץ "אוהל" ובספרו של אחי "תחום הימים" שיצא בהוצאת "עם עובד" בשנת תשי"ד:

"עברו שעות היום שעות הלילה ועבר עוד יום